

STUDIUL LINGVISTIC ASUPRA MANUSCRISULUI *SANDIPA*¹. SINTAXA (4.2.). SINTAXA FRAZEI²

Galaction VEREBCEANU

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: gverebceanu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0725-4893>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Linguistic study on the *Sandipa* manuscript. Syntax (4.2.). Sentence syntax

Abstract

The article describes the syntactic processes that occur at the level of the sentence. Are examined the characteristic features of all the coordinated and subordinate sentences recorded in the text of the popular novel *Sandipa*, a handwritten copy dated to the end of the 18th century in the northern part of historical Moldavia and preserved at the Russian State Library, Moscow (ms. Rom. 824, Grigorovici fund). The syntactic manifestations are researched from the point of view of their presence in the oldest Romanian language writings and in the contemporary ones with the manuscript we are dealing with, referring, as the case may be, to the situation in the current literary language.

Keywords: copulative coordination, disjunctive coordination, adversative coordination, relationship elements, means of expression, attributive sentence, circumstantial sentences, completive sentences, predicative sentence, subjective sentence, sentence syntax, subordination.

Rezumat

Articolul descrie procesele sintactice care se produc la nivelul frazei. Sunt examinate trăsăturile caracteristice ale tuturor propozițiilor coordonate și subordonate consemnate în textul romanului popular *Sandipa*, copie manuscrisă datată la sfârșitul secolului al XVIII-lea în partea de nord a Moldovei istorice și păstrată la Biblioteca de Stat Rusă, Moscova (ms. rom. 824, fondul Grigorovici). Manifestările sintactice sunt cercetate din punctul de vedere al prezenței acestora în cele mai vechi scrieri de limba română și în cele contemporane cu manuscrisul de care ne ocupăm, făcându-se referire, după caz, și la situația din limba literară actuală.

¹ Vezi, despre cercetarea textului, *Philologia*. 2021, nr. 1, nota 1.

² Vezi, despre sintaxa propoziției, *Philologia*. 2022, nr. 2, p. 22-31; nr. 3, p. 59-71.

Cuvinte-cheie: coordonarea copulativă, coordonarea disjunctivă, coordonarea adversativă, elemente de relație, mijloace de exprimare, propoziția atributivă, propozițiile circumstanțiale, propozițiile complete, propoziția predicativă, propoziția subiectivă, sintaxa frazei, subordonarea.

Articolul are ca obiect de cercetare descrierea proceselor sintactice la nivel de frază produse în textul romanului popular *Sandipa*, copie manuscrisă realizată în partea de nord a Moldovei istorice la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Fenomenele sintactice sunt examinate pornind de la înregistrarea acestora în cele mai vechi scrieri de limba română din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, inclusiv în textele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deci contemporane cu manuscrisul cercetat. Ori de câte ori este cazul, examinarea proceselor sintactice se face cu referire la situația din limba literară actuală.

Sintaxa frazei

Sintaxa frazei, în textul cercetat, cunoaște anumite particularități, care se referă în ansamblu la structura propozițiilor coordonate și a celor subordonate, precum și la elementele de relație cu ajutorul cărora se construiesc aceste tipuri de propoziții. În multe privințe, aceste trăsături caracteristice, curente în faza veche a limbii, încep să aibă nuanță arhaizantă pe măsură ce ne apropiem de perioada modernă a românei literare.

Coordonarea

Coordonarea sintactică a propozițiilor la nivel de frază cunoaște câteva tipuri: coordonarea copulativă, coordonarea disjunctivă, coordonarea adversativă și coordonarea concluzivă. Acestea se realizează prin conjuncțiile caracteristice fiecărui tip de propoziție, în mare parte asemănătoare cu cele din limba contemporană.

Coordonarea copulativă apare foarte frecvent și este realizată, de regulă, prin joncțiune, cu ajutorul conjuncției *și*: „Într-aceea vreme veni al patra filosof la împăratul *și*, după obicei, să închină *și* zisă” (33^v). Foarte des, *și* apare în poziție inițială, deschizând șirul de propoziții și astfel subliniind caracterul narativ specific oralității: „*Și* îndată luo făină și chiperiu pisat *și* frământă o pâine cu mu<l> chiper *și* o coapsă pâne” (36^v), „*Și* strânsă 5 ocă de cenușă și 5 ocă de țarnă *și* șide *și* în toate zilile întinge cu pâne *și* mânca dintr-acele” (61^v).

Mai rar, raportul de coordonare este exprimat prin juxtapunere combinată cu joncțiunea: „Și ieși fimeia dinuntru, au luoat tulpanul degrabă, fiind rușinată, n-au mai căutat să vază ci este în tulpan legat *și* au mersu degrabă acasă *și* dedi tulpanul la bărbat *și* să dusă să aducă o oală” (30^r).

Raportul copulativ se realizează și cu ajutorul conjuncției *nici*, specializată pentru coordonarea negativă: „Nu știu eu ci grăiești tu, ***nici nu-ț zic nimică***” (66^v),

„Giupâneasă, aceste nu le-am știut, *nici scrisă nu le am*” (68^r), „de nu ar fi grăit cuconul nimică, *nici muiere nu s-ar fi nevoit a-l omori*” (74^v), „Și muiere n-au sâmtiț nimică, *nici n-au priceput nimică de acel venin*” (75^v). Alteori, *nici* nu este urmat de a doua negație: „nu mânca bucate ci nu-i plăce, *nici be din vas* ci era nespălat” (22^r), „Nu te mâhni, *nici să-ț pară rău*” (48^r), „eu n-am văzut nimică, *nici me-u dat nimică*” (64^v), „Dascalu, nu mă probози, *nici mă pedepsi*” (88^v), construcții mai puțin obișnuite pentru limba contemporană, curente însă în toată perioadă veche a limbii române³.

Valoare copulativă pare să aibă și conjuncția subordonatoare *de*⁴ în exemple de felul „ei stau în drum *de* mă așteaptă” (79^r).

Coordonarea disjunctivă este mai rar întâlnită. Din inventarul elementelor care leagă disjunctiva fac parte: *au* „sau” (și corelativ *au ...au*), *sau*, *ori* (și corelativ *ori ... ori*): „poate din iarba aceea să i să fi legat limba lui *au* dintru multă și st<r>așnică învățătură a dascalului s-au făcut acist lucru” (8^r), „este vinovat *au* nu este” (55^v); „Ci mă rog puterii tale, împărate, să-i poroncești: *au* să-m lucreză pământul ca mai înainte, *au* să me-l de înapoi” (15^v); „nimică n-au putut să înveță *sau* să deprindă” (2^r), „nu să cade niciodată împăraților să facă vreun lucru *sau* să rânduiască pe cineva la moarte” (13^r); „*ori* de să greșește, *ori* de face bine” (93^r-93^v).

Coordonarea adversativă este exprimată doar prin joncțiune. Depinzând de numărul de apariții în text, conjuncțiile caracteristice sunt: *iar* (*iară*), *ci* (*ce*), *dară* (*dar*), și și *însă*.

Iar (*iară*) este cel mai frecvent element de legătură și are, asemenea conjuncției copulative *și*, funcție narativă, ca în limba vorbită cu nuanță populară: „el luo pungile și purceasă spre cei doi, *iară* acei doi, dacă-l văzură că vine, ei purceasă înainte vorbind, *iară* cel ci luo banii apucă pi altă uliță și fugi și să ascunsă cu banii, *iară* cei doi căutară înapoi să-l vază” (80^r), „îi zic elinenii psidac, *iar* frâncii îi zic papagalul, *iar* turcii îi zic duducuș” (17^r). Apare, de asemenea, în poziție inițială: „*Iară* împăratul <...> să întristă tare” (11^r), „*Iar* ea găti bucate” (63^v), „*Iară* a doao zi iar să strânsă vecinii” (65^v), „*Iar* fimeia să dusă degrabă” (69^r) sau în dialoguri: „*Iar* baba zisă” <...> (38^r), „*Iar* el zisă” <...> „*Iar* baba zisă” <...> (38^v); „*Iar* leul zisă” <...> „*Iar* momița zisă” <...> (52^v), „*Iară* el zisă” <...> „*Iară* e zisă” <...> (65^v). Uneori adversativa *iar* are sensul „dar, însă”: „caută de sudui numai pe cele răle, *iar* nu sudui pe toate” (63^r), „Eu voi împlini pofta ta, *iar* să mă ascuți” (45^v), „*Iar* ascultă întâi să-ț spun” (63^r).

Ci (și, o singură dată, *ce*) este al doilea mijloc, ca frecvență, folosit în text: „nu

³ Cf. Densusianu, 1961, p. 254; Rosetti, 1978, p. 576-577. Vezi și articolul lui I. Rizescu, intitulat *Cu privire la dubla negație în limba română*. În: SCL, XIV, 1963, nr. 4, p. 471-473.

⁴ Această funcție este atribuită de Ovid Densusianu: „De este foarte des întrebuințat cu înțelesul lui «și»” (Densusianu, 1961, p. 259), idee susținută și de Al. Rosetti (vezi Rosetti, 1978, p. 576). Despre *de* Mioara Avram crede însă că „valoarea ei finală este împletită pînă la confuzie cu aceea coordonatoare copulativă” (Avram, 1960, p. 100), ipoteză prezentă și în volumul *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*: „Frecvența întrebuințare a conjuncției subordonatoare *de* cu valoare copulativă <...> face și ea ca limita dintre coordonare și subordonare să fie labilă” (ILRL, p. 361).

trebuie să credim toate îndată, *ci* foarte să cercăm cum este drept” (16^v), „nu-i pricina celui ce au făcut masă mare, *ce* este pricina șarpelui” (76^t), „banii sânt la mine, *ci* nu-i voi da până nu vor veni tustrii tovarășii” (82^v) etc.

Dară (*dar*) este mai puțin întrebuițat: „după poronca ta gata aș fi să-ț fac pohta, *dară* întâi ceiu de la împărăție ta să-m faci o cereri a me” (14^t), „Omule, adevărat ai grăit și cunosc, *dar* să mă înțelegi și tu: leul au mersu până la pământul acela, *dar* n-au trecut preste pământ” (16^t), „dedi în cursă, *dară*, fiind vulpe viclenă, făcu vicleșug și scăpă din cursă” (94^v).

Ultimele două mijloace de legătură, *și* și *însă*, înregistrează cele mai puține exemple, având aproximativ același număr de ocurențe: „au auzit cei 7 filosofi că împăratul au poroncit să omoare pe fiul său *și* pe dânșii nu i-au chemat” (12^t), „Și lăsă filosoful pe cucon la fântână aceea *și* el să întoarsă înapoi” (31^v), „bărbatul meu este bătrân *și* eu sânt tânără *și* frumoasă” (67^t), „apuca ea cum mai în grabă cu minciuni ca să-l omoare pe cucon *și* ea să scape de moarte” (74^t); „Și o dăru și fimeia pe babă *și* o avea prietină dintru acel ceas, *însă* mai mult de frică o ave prietină” (49^v), „am scos cuvânt din gura lui, *însă* foarte strașnic mi-au răspuns” (93^v).

Coordonarea concluzivă nu se distinge prin exemple numeroase. Ceea ce o evidențiază este faptul că aproape toate elementele de legătură (*deci*, *și* *deci*, *ci* „*deci*”, *ci* *dară*) au o topică fixă: apar în poziție inițială, la fel ca în perioada veche a limbii: „*Deci* tatul fetii au poroncit la tatul mirului ca să-l trimetă pe mire la acela cu fata” (31^t), „*Deci* el mearsă în târg” (45^v), „*Deci* voinicul așe făcu” (48^v), „*Deci* pentru aceasta ascultă” (97^t); „*Și* *deci* umbla foarte încet prin smochin” (42^t), „*Și* *deci* soție n-au mai avut” (55^v), „*Și* *deci* purceasă să margă acasă” (62^t), „*Și* *deci* să temu vulpe să să întoarcă” (94^v); „*Ci* noi tot să ne sâlim *și* să nu-l lăsăm să-ș omoare pe fiul său” (12^v), „*Ci* mă rog puterii tale” (15^v), „*Ci* să știi, împărate” (19^v) etc.; „*Ci* *dară* ascultă acest sfat al meu” (87^t), „*Ce* *dar* iaca ce vom face” (6^v), „*Ci* *dar* să aștepte să-l laude alții” (75^t). Singurul mijloc de legătură, *dar*, apare în poziție finală: „Scoală-te *dar*” (67^v), „Cunoaște *dar*” (91^v). *Acum* cu sensul „*deci*”, aflat la hotarul dintre conjuncție și adverb, pare să realizeze raport concluziv în exemplul „*Acum*, cu agiutoriu Lui Dumnezeu, l-am izbăvit” (68^t), adverbul cu această funcție întâlnindu-se în textele din secolul al XVI-lea și, în forma *acmu dară*, în scrierile din secolul următor⁵.

Subordonarea

Spre deosebire de coordonare, subordonarea cunoaște mai multe particularități. Acestea se referă, în general, la o varietate mai bogată de propoziții și la un registru mai mare de elemente de relație cu care se construiesc. În același timp, nu toate propozițiile subordonate înregistrează puține exemple în raport cu elementele de relație care leagă subordonatele de regentă. Se constată, de asemenea, lipsa unor specii de subordonate cunoscute limbii contemporane.

⁵ Vezi ILRL, p. 161, 362.

Subordonatele necircumstanțiale

În textul cercetat sunt consemnate câteva categorii de propoziții necircumstanțiale, care, raportate la faza contemporană a românei literare, cunosc asemănări și deosebiri referitoare la structura, mijloacele de relație și numărul de apariții ale subordonatelor.

Propoziția subiectivă apare frecvent în text. Numărul mare al subordonatelor de acest tip se explică prin faptul că subiectivele cunosc o extindere fără precedent de pe urma înlocuirii infinitivului cu funcție de subiect printr-un conjunctiv, element esențial al propoziției subordonate subiective⁶.

Subordonata subiectivă este determinată îndeosebi de verbe și de expresii verbale impersonale și este introdusă în frază prin mai multe elemente de relație. Dintre acestea, ca număr de apariții, se remarcă conjuncția *să*: „nu să cade niciodată împăraților *să facă vreun lucru*” (13^r), „nu să cuvine și nu să cade cuvântul împărătescu *să rămâie neîmplinit*” (19^v), „nu trebuiește oamenii cii înțelepți și cu minte *să aibă greșalele muieresti spre pizmă de moarte*” (96^r), „trebuie *să-i duc ceva colaci mirositori*” (98^v), „nu este cu puțință niciun strein ce vine aice *să nu-l amăgească*” (86^r). Un șir impresionant de subiective (șapte la număr), legate prin și copulativ și generate de impersonalul *a se cădea* (în forma *a să cade*) apar în contextul: „aceștie i să cade și este cu dreptate *să i să radă capul și sprâncenile și să o dizbrace până în brâu și să o muruiască cu dohot și să o puie pe un măgariu călare și să o poarte pe toate ulițile și să o bată cu o puhă de teiu unsă cu dohot și să o rușineză*” (96^r-96^v).

Subiective realizează și alte elemente, cum ar fi conjuncția multifuncțională *de* „că”: „i să întâmplă într-o zi *de văzu o muier foarte frumoasă*” (13^v), „s-au întâmplat *de șidem la un foc*” (48^r), „să întâmplă *de să născu un fiu al filosofului celui mai mare*” (97^v) etc.; conjuncțiile *că* și *ca să* (nedislocată): „Și întâi să face *că-i pare rău*” (46^v), „de-ț va păre *că este bine*” (47^r), „Mi să pare *că nu ar fi fost nici vina împăratului*” (73^v), „Niciunul din bărbat nu să află și nu este vrednic *ca să afle și să știe viclesugurile muieresti*” (68^v), „Nici este cu puțință copilul mic *ca să învețe minte lesne*” (92^r).

Subiectivele pronominale apar în două situații, o dată obișnuit: „*cine bea dintr-însa, dintr-ace fântână*, de era bărbat, să face fimeie” (31^v), iar în altă situație, reluate în regentă de pronumele demonstrativ *acela*: „*pe cine îl dor dinții, acela* să poarte dinți de vulpe în gură” (95^v).

Propoziția predicativă nu apare decât foarte rar, fiind introdusă prin conjuncția *să*: „acum îm este vreme *să mă dizmerdu*” (71^r).

Propoziția atributivă în textul cercetat este determinată în regentă de un substantiv, fiind introdusă în mod normal prin elementele specifice acestui tip de propoziție. În marea majoritate a cazurilor, subordonata este inclusă în frază prin pronume relative.

⁶ Vezi Teodorescu, 1970, p. 86.

În funcție de numărul aparițiilor, atributiva construită cu relativul *ce* (*ci*) este cea mai des folosită: „Pilda filosofului întâi *ce au spus cătră împăratul*” (13^v), „izbăvești-mă de frică și de primejdie *ce me-u veni*” (81^v), „știi că mi-a vedi cătră tatăl său cuvintele *ci am grăit cătră dânsul*” (57^v), „Am căutat, împărate, în stele astă-noapte, în ceasul *ci s-au născut*” (97^v), „ș-au adus aminte de jurământul *ci să jurasă omului*” (33^t), „după zăpis *ce au dat împăratului și nefind la ace vreme*, apoi trebuie să-i taie capul” (72^v) etc.

Urmează, ca frecvență, subordonata atributivă legată cu ajutorul relativului *care* (cu formele *carile* și *cari*), însoțit, uneori, de prepoziții: „Și nu luo chieptinile *la care vinisă*” (79^v), „vei poronci să omoare pe fiul tău, *pe carile* ai zis întru azul tutur<or> că ai poronci să-l omoare” (20^t), „avea o pasire *care grăia cu glas ominescu*” (17^t), „ave un câine *carile de mulți ani îl ține*” (43^t), „Spun istornicii de o porombiță *cari trăie aproape de o țarină*” (54^v), „Dumnezeu, *Cari este ajutoriu și păzitoriu a tot omul*, m-au păzit” (70^v), „este pricina șarpelui *carile ș-au borât otrava*” (76^t) etc.

În situația în care relativul din subordonată este distanțat de determinatul din regentă, acesta, cu valoare adjectivală, este reluat: „Și-i dedi o carte să o cetească, *în care carte scriia pentru curățenie*” (14^t), „Era un împărat și ave mulți filosofi, *dintri carile filosofi era unul mai mare*” (97^t), acest tip de atributive fiind astăzi învechite⁷.

Uneori relativele *ce* și *care* realizează legătura cu substantivul determinat din regentă nu direct, ci prin intermediul pronomelui demonstrativ: „marsă neșitoriu la amăgitoriu *cel ci luoasă lemnul cel mirositoriu*” (90^v), „Și ia sama muierilor *cele ci să vor aduna într-acel oraș*” (61^v), „Și le zisă cuvintele *cele ci le auzisă de la dascalul lor*” (91^v), „Cheamă pre omul *acela cari-ț vinde ace pâine bună*” (22^v). Astfel de construcții pleonastice sunt obișnuite în limba textelor din secolul al XVI-lea⁸, continuând să fie uzuale și în cărțile populare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁹.

Ca element de relație apare și relativul *cât*, având valoare adjectivală și valoare pronominală: „acel om îndată să sculă și, *câte lemn<e> ave el la casa lui mirositoare*, toate le strânsă și le pusă în foc” (84^t), „nu m-am apucat să beu toate gârlele *câte cură în mare*” (89^v), „să margă întâi el să oprească toate gârlile *câte cură în mare*” (89^v).

Subordonate atributive construite cu adverbele relative apar în exemplele: „Iar inelul împăratului, ci-l purta în deget în vreme *când să lupta cu fimeia*, au căzut” (14^v), „Și veni al doile filosof a dăoaza într-acee vreme *când zisăsi împăratul*” (21^t), „atuncea alergară acei 6 filosofi mai deg<r>abă acole, la locul *unde era*” (69^t), „Și luând vitriga pi cucon, îl dusă în casa ce de jupânesi *unde șide e*” (8^v).

Mai rar atributiva este introdusă prin conjuncția *că*: „sluga să spărie tare

⁷ Vezi Avram, 1986, p. 142.

⁸ Vezi Densusianu, 1961, p. 249; Iliescu, 1956, p. 27-28.

⁹ Vezi Verebceanu, 2002, p. 54; Verebceanu, 2016, p. 58.

pentru zăbava *că s-au zăbăvit*” (24^v) sau prin conjuncția *ca să* (nedislocată): „Iar când începu a să umple vreme *ca să vie acel om acasă*” (35^v), „Și dacă să rădică mai mare cuconul, având poftă împăratul *ca să-ș înveță pre fiul său întru învățăturile cărții și i-au găsit dascal*” (1^v), „ai ceva frică de tată-tău *ca să nu-ț facă ceva rău*” (9^r).

Completiva directă este introdusă, la fel ca în limba actuală, prin pronume relative și pronume nehotărâte: „încă nu știe *ce este rășnița*” (18^r), „*ce vei pofti de la mine, îț voi da*” (45^v), „Ce dar iaca *ce vom face*” (6^v); „vinisă *cel ce cere banii*” (79^v), „văzu *pre cel ce cumpărasă lemnele*” (87^v); „Ci ie-l în casă și-i dă să mănânce *cât i-a trebui*” (62^v); „biruitorii pot să facă *orici vor vre*” (60^r); prin adverbe relative: „foarte să cercăm *cum este drept*” (16^v), „nu mă mai întreba *cum plâng bicisnicie me*” (81^r); „Și m-am zăușit și nu știu *unde oi merge*” (27^v); „au vrut să se întoarcă înapoi și nu știe *încotro să va întoarce*” (27^r) și prin conjuncții: „auzi muiere *că iar au iertat împăratul pe fiul său*” (31^r), „Să știi, fata me, *că v-au aruncat oarecine niște farmice*” (47^r); „noi am strigat *să-i dai chieptinile*” (80^r), „Sandipa, dascalul meu, mi-au poroncit, până nu vor treci 7 zile, *să nu grăiesc niciun cuvânt*” (71^r) etc.

Pe lângă aceste elemente, completiva directă este introdusă frecvent cu ajutorul conjuncției compuse nedislocate *ca să*, astăzi restrictivă la nivelul normei literare¹⁰: „și-i poronci și lui *ca să margă împreună cu fiul său*” (31^v), „Și așe pohti și bărbatul de la dânsa *ca să se ferească în curățenie*” (35^v), „i-am zis *ca să-ț grăiască*” (40^r), „poroncește dumnata *ca să-ș scoată el ochiul*” (90^r).

Din rândul mijloacelor de legătură ale completei directe atestate în textul cercetat fac parte conjuncția *de* cu sensul „să” și locuțiunile conjuncționale *cum că* și *precum că*, folosite astăzi, la nivelul limbii literare, mai rar¹¹: „Mă rog *de-l legaț*” (65^v); „ea gândi întru sine *cum că feciorul împăratului mâine va grăi*” (57^v), „au crezut pe muiere *precum că cu adevărat i-ar fi făcut fiul său ace ocară*” (12^r), „slujnica să jură tare *precum că e nimică n-au spus stăpână-său*” (17^v), „fiorul împăratului i să jură tare omului *precum că va veni cu adevărat*” (32^v), „Am auzit *precum că iar ai orânduț să omori pe fiul tău*” (54^r).

Uneori, completiva directă este exprimată prin juxtapunere: „eu voi merge până cole să văz: *acista-i drumul nostru*” (31^v), „să mă chemi și să-m zici: „*Aceasta-i baba cării i-am dat dulama*” (48^r), „fiștecine va să zică: „*De vreme că au omorât împăratul pe fiul său, unul-născut, dară încă pe noi*” (68^v), „Încă îț spun: *foarte să te păzești de oamenii cetății aciștie*” (86^r) etc.

Completiva indirectă nu se deosebește prea mult, prin mijloacele de legătură, de subordonata directă. Ceea ce o diferențiază sunt elementele de relație mai puțin numeroase, deci implicit și numărul mai mic de propoziții. Astfel, conjuncția *că*

¹⁰ În limba literară actuală „conjuncția compusă nu se poate folosi decât dislocată, cu intercalarea unor părți din propoziția subordonată: *Vreau ca el să plece, Trebuie ca într-adevăr să plec*” (Avram, 1986, p. 226; vezi și GALR, II, p. 385-386).

¹¹ Recentă *Gramatica limbii române*, referindu-se la elementele de relație ale completei directe, precizează că *de, cum că și precum că* au „utilizare limitată” (GALR, II, 2005).

nu apare niciodată. Și celelalte mijloace de relație nu se evidențiază prin frecvență. Iată câteva exemple cu *să*, *ca să* și *care* în genitiv: „Și mă tem *să nu pitrec și eu ca fiica ta*” (37^v), „Și veni leul și *să teme să se sui în copaci*” (53^r), „Niciunul din bărbat nu să află și nu este vrednic *ca să afle și să știe vicleşugurile muieresti*” (68^v), „mă tem și eu *ca să nu pitreci și împărăție ta ca acel negustor*” (23^v), „Era un om oarecarile foarte bogat și avea o pasire care grăia cu glas ominescu, *căruia îi zic elinenii psidac*” (17^r).

Subordonatele circumstanțiale

Circumstanțiala de loc (locală) se întâlnește rar. Reduse sunt și elementele relaționale care fac legătura circumstanțială cu regenta¹². Din rândul acestora fac parte *încotro* și *unde* (cu sau fără prepoziții): „Și ave baba o cățe, ci umbla tot după babă *încotro merge baba*” (36^v), „Și *încotro căutam*, tot istorii zugrăvite videm” (100^r); „au legat țărână și-l pusă iar pe țarabă *unde au fost*” (30^r), „Să cunoaște că, *pe unde ai umblat*, tot așe ai făcut” (39^v). În două exemple, circumstanțiala de loc are un corelativ în regentă: „iar baba încă mearsă *acolo unde era ace fimeî*” (46^v), „Au luat pungile și au purces *acolo unde staî*” (80^r).

Circumstanțiala de timp (temporală) este una din cele mai des întrebuințate propoziții circumstanțiale în text. Aceasta se explică prin faptul că subordonata poate reda mai multe raporturi temporale, fiecare dintre ele având mijloacele sale de construcție.

Astfel, raportul de anterioritate este redat cu ajutorul elementelor *până*, *până ce* (*ci*), *până nu*, *până să*: „aice te voi aștepta 4 luni *până îț vei face nunta*” (32^v), „eu voi be apa mării *până va săca*” (89^v); „niciun cuvânt să nu grăiești *până ce vor treci 7 zile*” (6^v), „Și deci soție n-au mai avut *până ci au perit și el din voie rea*” (55^v), „Și așe au pitrecut 150 de zile *până ci au sfârșit ace cenușă și țerna de mâncaî*” (62^r); „află că nu este bine, nici de folos să meargă cuconul la tată-său *până nu vor treci 7 zile*” (5^r), „să nu te grăbești a face niciodată moarte *până nu vei afla ci-i adivărat*” (57^v), „*până nu vom fi trustei*, să nu dai banii nici la unul” (80^r); „să meargă în toate zilile câte unul și să-l ie cu cuvinte frumoasă și cu pilde *până să vor orânduî toț cei 7*” (12^v). Un caz demn de atenție este consemnat în exemplul în care, ca element de introducere, apare locuțiunea *mai înainte ca...să*¹³: „*apucasim eu mai înainte ca până la 7 zile să te fac să-l omori*” (94^r).

Raportul de posterioritate este redat prin elementele *când*, *de când* (și în corelație cu *atunce*), *cum* (și în corelație cu *îndată*), *dacă* (și în corelație cu *atunce*): „Și *când*

¹² În valorosul său studiu intitulat *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Mioara Avram, raportându-se la mijloacele introductive a subordonatei de loc, menționează: „Elementele de construcție de care dispune circumstanțiala de loc sunt puțin numeroase” (Avram, 1960, p. 30).

¹³ Mioara Avram, dând două exemple cu *mai înainte ca să* și *înainte ca...să*, scrie: „Nici despre locuțiunea (mai) înainte ca să nu se poate preciza dacă este continuarea locuțiunii înainte ca să, întâlnită izolat la Coresi în secolul al XVI-lea și neatestată apoi, sau e o formație creată din nou” (*ibidem*, p. 38-39).

au fost despre zio, să plecă băieșul și căută pe o crăpătură” (34^v), „**când** ieși câinile afară, iată că sosi și stăpânul casii și al cânelui” (44^r), „Și acum, **când** oi merge, trebuie să-i duc ceva colaci mirositori” (98^v), „Și **când** zisă «agiută-m, Doamne!», atuncea căzu dracul gios de pe cal” (29^r), „**când** nu vom pute găsi nicio hrană în câmp, atuncea vom mânca de aice” (54^v); „**de când** te-i dus de acasă, în toate nopțile vini on om” (17^v); „Și **cum** întră sluga ibovnicului, iar muiere au încuiet ușa cămării” (24^v), „**cum** să scula, îndată începe dascalul a-i arăta și-l învăța pe cucon” (4^r), „**cum** au intrat, îndată l-au îmbrătoșat” (69^v); „**dacă** să umplu vreme, mearșă filosoful la împăratul” (4^v), „apoi, **dacă** vei îmbătrâni, vei slăbi” (9^v), „Și **dacă** veni și șezu oamenii la masă, atuncea șazu și el” (62^r), „Iar **dacă** să împrăștieră oamenii, atuncea zisă fimeia” (66^v).

Raportul de simultaneitate, mai puțin întrebuițat în text și în scrierile din epocă¹⁴, are ca mijloc de construcție elementul introductiv *câtă vreme*: „**câtă vreme** vei vre să tac, eu voi tăce” (6^r).

Circumstanțiala de mod (modală) și-a păstrat nu atât de multe elemente introductive obișnuite în faza veche a limbii¹⁵, dar aceleași întrebuițate în principiu și în româna contemporană. În funcție de modalitatea desfășurării acțiunii, în textul cercetat se deosebesc două tipuri de subordonate modale.

Astfel, pentru a reda conformitatea calitativă cu acțiunea din regentă, elementele de relație folosite sunt adverbul relativ *cum* (și în corelație): „Și eu voi răspunde **cum** voi ști” (48^v), „Și acum fă cu mine, o, mult puternice împărate, **cum** vei vre” (94^r), „așa să faci **cum** te voi învăța eu” (9^r) și locuțiunea conjuncțională *după cum*: „pusă vasul cu laptile în cap **după cum** le este obiceiu lor” (75^v), „Eu m-am apucat să beu numai apa mării până a săca de tot, **după cum** scrie în zăpis” (89^v). Aceeași valoare redă și conjuncția *precum* (singură sau cu termeni corelativi în regentă): „Atuncea fimeia făcu **precum** i-au zis bărbatul” (62^v), „Și așa slujitoriul au ieșit și au făcut **precum** l-au învățat muiere” (25^r), „Deci voinicul așe făcu **precum** l-au învățat baba” (48^v), „așe îi făcură toate **precum** au zis fiul împăratului” (96^v). Corelația lui *precum* cu *așa* a favorizat crearea unei construcții locuționale de felul *așa precum*¹⁶, dublată de corelativul *așa*: „Și **așa precum** vom afla cu astronomie pentru norocul tău, așa te voi trimete la tatăl tău” (5^r). Într-un exemplu în calitate de corelativ este întrebuițată locuțiunea *într-acesta chip*: „am nădejde că Dumnezeu într-acesta chip va face pedeapsă filosofilor tăi **precum** au făcut unui leu și unii momiți” (51^v).

Circumstanțiala de mod comparativă de inegalitate se introduce prin *decât să*: „Ci mai bine să mă omor eu sângură **decât să-ș izbândească filosofii după inima lor**” (58^r), „**Decât să-m rămâie marfa me nevândută**, mai bine să fac tocmală” (85^v).

Circumstanțiala de cauză (cauzală). Din inventarul foarte bogat de elemente, cu ajutorul cărora se construia cauzala în perioada veche a limbii române¹⁷, au

¹⁴ „...secolul al XVIII-lea nu aduce nici o contribuție la construirea acestui tip de propoziții temporale” (*ibidem*, p. 53).

¹⁵ *Ibidem*, p. 113 și urm.

¹⁶ *Ibidem*, p. 116.

¹⁷ *Ibidem*, p. 64 și, în special, p. 69-70.

rămas viabile, în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, următoarele conjuncții și locuțiuni: *că, pentru că, pentru căci, căci, de vreme că*¹⁸, *de vreme ci, dacă, fiindcă* (și în varianta *fiindu că*), ultima fiind consemnată la o dată concretă¹⁹. Iată, în ordine descrescândă a aparițiilor, unele exemple: „să teme dascalul, *că sosisă și vedea*” (6^v), „Giupâne, într-această noapte n-am putut să văz nimică de fulger și de tunet și de ploaie, *că toată noapte au tunat și au fulgerat*” (18^v), „Adevărat grăiește muiere aceasta și bună pildă spusă, *că așe i să cade, că nu trebuiește oamenii cii înțelepți și cu minte să aibă greșalele muieresti spre pizmă de moarte*” (96^r); cf. și prezența corelativului *pentru aceea*, care intensifică raportul causal: „*pentru aceea* era cu sabie goală, precum l-ai văzut, *că era foarte mânios*” (25^v); „Și nu-l găsiră, *pentru că Sandipa să ascunsăse*” (7^v), „eu sângură mă voi omori și va fi toată pricina și păcatul asupra ta, *pentru că nu vrei să-m faci dreptate*” (33^v), „acesta copil va să fie om rău, tâlhariu, ucigaș, *pentru că în zodie rea s-au născut*” (97^v) etc.; „eu mă tem de tată-tău să nu-m taie capul, *fiindcă au sosit și vadeoa celor 6 luni*” (6^v), „eu poate m-aș fi mândrit și aș fi fugit de la dânsul, *fiindu că sânt fecior de împărat*” (92^r), „Și eu, dacă am văzut acel răspunsu strașnic, m-am spăriet, *fiindcă am greșit cu vorbile mele foarte rău*” (93^v) etc.; „Adevărat că pasire aceasta, câte mi-au spus până acum, toate sânt minciuni, *de vreme că în noapte aceasta*, câte au spus, *nici unile n-au fost*” (19^r), „pricina morții lui ar fi fost al dascalului Sandipii, *de vreme că cunoscușă el din astronomie că, de va grăi fiul tău până în 7 zile, va muri moarte rea*” (73^r) etc.; „nu Ț-ai păzit curățenie, *de vreme ci și acum, pe gura aciștii babi, ai venit*” (39^v), „*De vreme ci știi toate* și le-ai scris meșteșugurile și vicleșugurile muierilor și n-ai lăsat niciunul, eu încă sânt o muiere și voi ispiti precum mă agiunge minte” (63^r) etc.; „toate sânt adevărate, *căci elu, ca un iscusit astronom, toate le cunoaște din zodiia naștirii omului*” (99^v).

Locuțiunea *pentru căci*, restrictivă la nivelul limbii literare actuale, este pe cale de dispariție: „nu va pute face nimică fimeii *pentru căci este om gras și trândav*” (34^v), „Ci pricina este al cuconului de i s-ar fi întâmplat moarte. Dară pentru ci? *Pentru căci n-au ascultat poronca dascalului*” (74^v); „Și, *dacă l-am văzut că au leșinat, de aceea* am strigat așa tare.” (68^r), causalitatea fiind întărită prin locuțiunea adverbială *de aceea* cu funcție de corelativ.

Circumstanțiala de scop (finală) se introduce de cele mai multe ori prin conjuncția *ca să* (nedislocată și, o dată, în corelație): „te amestică și-Ț pune gând rău *ca să omori pe fiul tău fără de vină*” (21^v), „au trimes sluga sa în târg *ca să cumpere bucate*” (22^r), „au dat în casă *ca să se ascunză*” (25^v), „Și *pentru aceea* să silie maștiha me și mă pârl e la tatăl meu *ca să mă omoare*” (69^v), „eu o dideiu la

¹⁸ Referindu-se la perechea de vreme că – de vreme ce, locuțiuni sinonime și cu un parcurs istoric interesant, Mioara Avram menționează: „Concurența dintre aceste două locuțiuni cauzale atât de asemănătoare între ele, încât ar putea fi considerate variantele unei singure locuțiuni, se continuă și în secolul al XVIII-lea, rezolvându-se apoi definitiv în favoarea lui de vreme ce, care e mai puternică încă din secolul al XVII-lea” (*ibidem*, p. 79).

¹⁹ „Fiindcă, cel mai important dintre elementele noi, este înregistrat pentru prima oară la Antim Ivireanul” (*ibidem*, p. 81).

o babă, la o cunoscută, *ca să o ducă la un croitor*” (48^r). La subordonatele de scop negative *ca să* se folosește în combinație cu *nu cumva*: „mujerie ieși la drum *ca să văză nu cumva vine bărbatul ei*” (36^r) sau *ca nu cumva...să*: „Trebuie să poarte de grijă la toate bucatile *ca nu cumva vreun vrăjmaș să-i arunce otravă în bucatile lui*” (76^r). Alteori finala este redată prin *să*: „Descuie cămăra *să mă ascund*” (25^r), „Și apoi ei l-or îndemna *să te omoare*” (29^r), „Era un om plugariu și să dusă într-o zi diz-dimineată la țarină *să samene*” (56^r) sau prin locuțiunea conjuncțională *pentru ca să*: „chemă pre toț boierii săi *pentru ca să auză învățătura fiului său*” (7^r), „Și *pentru ca să nu să întâmple ceva rău mie sau țiia*, mănâncă, bărbate, cu dulceată și fără de bucate azimă” (57^r), „Și *pentru ca să scape*, apuca ea cum mai în grabă cu minciuni ca să-l omoare pe cucon” (74^r). O singură dată locuțiunea apare dislocată: „i-au găsit dascal foarte înțelept *pentru ca* și pre fiul său *să-l înveță înțelepciune*” (2^r).

Raport final exprimă frecvent și conjuncția *de*, dar numai în anumite condiții²⁰: „să apucă *de făcu o casă mare și largă*” (3^v), „scoală-te și te du *de află pe cutare voinic*” (38^r), „pasă acum *de be toată apa mării*” (89^r), „au poroncit *de l-au omorât*” (33^r) etc.

În inventarul elementelor introductive ale subordonatei de scop se înscrie și construcția cu valoare finală redată cu ajutorul adverbului *doar(ă)*, urmat de verb la viitor, construcție atestată încă în scrierile de limba română veche din secolul al XVI-lea²¹: „cu cuvinte mângâcioasă grăiești-i, *doar li-i pute face* să grăiască și *doar vei afla*” (8^v), „mai bine să fac vreun meșteșug, *doară voi scăpa*” (95^r), „Du-te în târg și vei găsi pe bărbatul aciștii muieri la dugheană și *doar li-i pute faci să-ț vânză dulama de pe dânsul*” (45^v). În secolul următor, dar mai ales în secolul al XVIII-lea, *doar(ă)* apare în forma *ca doar* + verbul la condiționalul prezent²²: „Atunce grăiră domnii cătră cucon cu cuvinte dulci și de veselie, *ca doar l-ar pute face pe cucon să grăiască*” (7^r).

Circumstanțiala de consecință (consecutivă) și-a menținut, din numărul relativ mare de mijloace introductive în perioada veche, doar câteva, dintre care cel mai frecvent întrebuințat este elementul relațional *cât* „încât”²³, de regulă și în corelație: „dascalul meu, fiind mare înțelept, m-au luat încet și în ușor, *cât încă eu pohtem pe zi ci trece mai mult*” (92^v), „să scârbi tare asupra muierii și *așa de tare s-au întristat, cât au uitat poronca dascalului pentru tăcere*” (10^r), „toată noapte au tunat și au fulgerat și *așe tare au ploat, cât și în casă și pe mine începuse a pica*” (18^v), „*până întru atâta* m-au tras, *cât, iată, și podoabile și hainile mi-au rumt de pre mine*” (11^r) etc. Influența corelativului din regentă a dus la apariția construcției *atâta cât*,

²⁰ „Popular, finalele se introduc și prin conjuncția *de*, care se construiesc cu același mod și timp ca predicatul din regentă, inclusiv cu imperativul” (Avram, 1986, p. 354). Aceeași idee este împărtășită și de Tamara Repina (vezi Repina, 2006, p. 375-380) și de recenta Gramatica limbii române (vezi GALR, II, p. 544).

²¹ Vezi Avram, 1960, p. 104.

²² *Ibidem*, p. 105.

²³ Actualul *încât* nu se întâlnește în text, o primă atestare ținând de sfârșitul secolului al XVIII-lea (*ibidem*, p. 146).

consemnată în text o dată: „în 6 luni l-oi învăța toată <filosofia și dăscălia>, **atâta cât altul ca fiul împărăției** <i> tale nu va fi așa învățat și deplin filosof” (2^v).

Conjunția *că*, unul din cele mai vechi elemente de relație, atestat încă în secolul al XVI-lea²⁴, apare într-un singur exemplu: „Și așa de încet s-au apropiet, **că nici străjării nu l-au simțit**” (99^r).

Circumstanțiala de condiție (condițională) este una din subordonatele cu cea mai numeroasă apariție, fiind introdusă prin conjuncțiile *de* și *dacă* (și în corelație), elemente de relație care câștigă teren îndeosebi începând cu secolul al XVII-lea²⁵: „Și dând și mare giurământ ea cătră cucon precum **că, de o va asculta numai ace învățatură și de va face așa, apoia**, cât va trăi pe lume, s-au apucat că-l va asculta la toate pe cucon” (9^v), „Și dumnata le pune în cumpănă și, **de vor veni tocma cu ai lui, atunce** vinovat voi rămâne, iar **de nu vor veni întocma la cumpănă, atunce** omul ș-a cere dreptate” (90^r), „Că **de va cere argint**, puțin este, **de va cere** să-i umplu cu galbini, puțin este și **de va cere și pietre scumpe**, tot să-i umplu tipsie” (88^r); „Acist lucru ci am făgăduit, **dacă nu te încredințezi**, vei vide pe urmă” (3^r), „Iară ace fimei, **dacă auzi de la babă aceste cuvinte**, ea s-au spăriet” (37^v), „Și **dacă veni și șezu oamenii la masă, atunce** șazu și el” (62^r).

Mai rar, condiționala apare introdusă prin adverbele relative *când* și *cum*, specializate în construirea unor subordonate temporale și, respectiv, unor subordonate modale, ceea ce face uneori dificilă stabilirea nuanței condiționale²⁶: „**Când** să zăbovește bărbatul undeva, n-are frică de ale casăi” (50^r), „**Când me-i face tu** precum văd eu că fac alte muieri, eu ț-aș tăia nasul și urechile” (63^v); „Și **cum o lăsă**, iar e de frică și de rușine nu mai putu să zică nimică” (47^v), „Iar muiere, **cum văzu că-i numai o azimă**, îndată îș dedi sama” (56^v). Nuanța de condiție este exprimată mai evident în cazul în care *când* este întărit, în același context, de conjuncțiile condiționale *de* și *dacă*: „Era un neguțitoriu și **când vre să cumpere ceva di mâncat sau de vre să be de vreun vas și dacă vide ceva necurat**, să lăsa nemâncat și nebăut” (21^v).

Circumstanțiala de concesie (concesivă) se întâlnește în numai două exemple, ca element introductiv fiind folosită locuțiunea conjuncțională *măcar că*, cu topică liberă a subordonatei: „sângur te vei sfârși și-ț vei strica de nu vei da pre fiul tău la moarte, **măcar că poate ț-a păre rău pentru moarte fiului tău**” (20^v), „Și **măcar că tot un nume <este> și muiere ce bună și muiere rea tot muiere**, ci mare și multă despărțire este între dânsăle și neunire” (51^r).

Circumstanțiala de instrument (instrumentală). La fel ca circumstanțialul instrumental, în care relația corespunzătoare se înfăptuiește cu ajutorul diverselor elemente, subordonata instrumentală este relativ bine reprezentată, folosind câteva

²⁴ *Ibidem*, p. 142.

²⁵ *Ibidem*, p. 142.

²⁶ „Că între ideea de timp și cea de determinare condițională există o legătură de conținut și că valoarea temporală a putut constitui punctul de plecare pentru întrebuințarea condițională a unor conjuncții o arată și situațiile în care e destul de dificilă distincția între cele două valori, o subordonată introdusă prin elemente pur temporale putând exprima nu numai o determinare temporală, ci și o nuanță de condiție” (*ibidem*, p. 192).

mijloace de legătură. Ca elemente de relație, caracteristice îndeosebi textelor din perioada veche, apar fie grupul prepozițional *cu ce*: „Dar scris-ai zapisul ci i-ai dat-ai *cu ce să-i umpli tîpsie?*” (88^r), fie conjuncția *de*²⁷, care explică predicatul din regentă exprimat prin verbul *a face*, la fel ca în textele vechi începând cu secolul al XVII-lea²⁸: „Bine ai făcut *de n-ai lăsat nici pe slugă, nici pe stăpân* ca să cază la primejdie” (26^r), „omul ș-a cere dreptate pentru ci l-a făcut *de ș-au scos ochiul*” (90^r), fie construcții, ușor pleonastice, constând în juxtapunerea predicatului din regentă și cel din subordonată: „Iară a trie zi îl întrebă muiere, *zisă*” (66^r), „el întrebă pe babă, *zisă*” (85^v), fie coordonarea celor două verbe predicate cu ajutorul conjuncției copulative *și*: „Și grăi cu muiere *și zisă*” (10^r), „grăie cu alți draci mulți *și le spune*” (28^r), fie verbul din subordonată la gerunziu²⁹: „călcaiu poronca dascalului Sandipăi și grăiiu *zicând*” (71^v), „Și atunce întrebă pre filosofi *zicând*” (73^r), „Și mai spusă și altă pildă *zicând*” (83^v), „Și începu a-i spune drept *zicându*” (93^v), „Muiere spusă această pildă *zicând*” (94^v).

Circumstanțiala de excepție este introdusă, în singurul exemplu, prin locuțiunea conjuncțională restrictivă *fără decăt* „decăt”: „ci de altă nu este rugăminte me *fără decăt să-ț poprești mânie*” (60^r).

Concluzii.

Sintaxa frazei cunoaște o evoluție evidentă față de situația din perioada veche a limbii române literare. Dezvoltarea privește în general structura și mijloacele introductive ale propozițiilor.

Coordonarea și subordonarea propozițiilor se remarcă printr-un mod de organizare mai explicit, în dauna unor construcții greoaie și influențate de sintaxa străină. Elemente de relație cu nuanță arhaică sunt împinse tot mai vădit la periferia sistemului, preferință având mijloacele de construcție acceptate ulterior de norma limbii literare actuale.

Unele subordonate, în special cele circumstanțiale, nu-și crease încă un inventar de elemente apte să redea caracteristicile situaționale ale unor sau altor specii de propoziții.

Referințe bibliografice:

AVRAM, Mioara. *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*. București: Editura Academiei Române, 1960.

AVRAM, Mioara. *Gramatica pentru toți*. Ediția I. București: Editura Academiei Române, 1986.

DENSUSIANU, Ovid. *Istoria limbii române. Vol. II. Secolul al XVI-lea*. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck. București: Editura Științifică, 1961.

²⁷ Raportându-se la subordonata instrumentală întâlnită mai ales în textele vechi, Mioara Avram menționează: „Cele mai bogate atestări le are conjuncția *de*, înregistrată cu valoare instrumentală din secolul al XVII-lea și pînă în al XIX-lea” (*ibidem*, p. 222).

²⁸ *Ibidem*, p. 223.

²⁹ *Ibidem*, p. 222.

GALR, II = *Gramatica limbii române. II. Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005.

ILIESCU, Maria. Concurența dintre pronumele relative **care** și **ce**. În: *Studii de gramatică*. I. 1956, p. 25-35.

ILRL = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu. Coordonator: Ion Gheție. București: Editura Academiei Române, 1997.

REPINA, Tamara. Conjuncția **de** după verbele de mișcare în textele din secolul al XVII-lea – începutul celui de-al XVIII-lea. În: *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*. București: Editura Academiei Române, 2006, p. 375-380.

RIZESCU, Ion. Cu privire la dubla negație în limba română. În: *Studii și cercetări lingvistice*. XIV, 1963, nr. 4, p. 471-473.

ROSETTI, Alexandru. *Istoria limbii române. I. De la origini pînă în secolul al XVII-lea*. Ediția a doua revăzută și adăugită. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

TEODORESCU, Ecaterina. *Propoziția subiectivă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

VEREBCEANU, Galaction. *Viața lui Bertoldo: Un vechi manuscris românesc*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Galaction Verebceanu. Chișinău: Editura Museum, 2002.

VEREBCEANU, Galaction. *Alexandria chișinăuiană de la 1790: Un vechi manuscris românesc*. Studiu lingvistic, facsimile și ediție de text de Galaction Verebceanu. Chișinău: Î.S.F.E.P. Tipografia Centrală, 2016.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.